

Korszakváltás

Gazdaságpolitikai elemzések többszintű jövőképekkel

Havas Attila, Debreceni Egyetem

Tartalom

1. Bevezetés	1
2. A módszer és előzményei	2
3. A jövőképek	6
3.1. A három multipoláris világ főbb közös vonásai és általános megjegyzések	6
3.2. Érdemi együttműködésen alapuló, többpólusú világ	7
3.3. Korlátozottan együttműködő többpólusú világ	8
3.4. Ellenséges többpólusú világ	9
4. A többszintű kontextus jövőképek alkalmazásának előnyei	9
Hivatkozások	13

1. Bevezetés

A gazdaságpolitika elemzések jellemzően a jelen és a közelmúlt teljesítményét tárgyalják, és ehhez nem szükséges jövőképeket kidolgozni. Ezért a jövőképekre alapozott gazdaságpolitikai elemzés kivételesnek számít. Az utóbbi évek fejleményei, különösen 2022. óta, azonban egyre erősebben jelzik, hogy feltehetően egy új „világrend” alakul ki, felváltva az Egyesült Államok dominanciájával jellemezhető viszonylag rövid időszakot, amely a második világháború után több évtizedig fennálló kétpólusú világot (az Egyesült Államok és a Szovjetunió által vezetett blokkok közötti hidegháborút) követte. Ez az új világrend szinte biztosan többpólusú lesz (Antalóczy és Sass 2026),¹ de nem tudjuk előre jelezni még a pólusok számát sem. Azaz nem láthatjuk előre, hogy hány érdemi erővel rendelkező pólus – politikai, gazdasági, katonai és technológiai hatalmi központ – alakul ki, és szilárdul meg a következő 20–25 évben, mint ahogy azt sem, hogy mely jelenlegi (és esetleg új) országok lesznek az új pólusok vezető hatalmai és melyek csatlakoznak azokhoz, illetve melyeket csatlakoznak különböző módokon magukhoz ezek a vezető hatalmak. Ebben a helyzetben alapvető feladat azt át gondolni, hogy ezek a pólusok milyen lehetséges értékeket képviselhetnek, milyen stratégiai célokat követhetnek, hogyan működtethetik a póluson belüli mechanizmusokat, és hogyan viszonyulhatnak egymáshoz, illetve azokhoz a problémákhoz, amelyek a jellegükből adódóan globális megoldást követelnek (klímaváltozás és annak minden természeti, politikai, társadalmi és gazdasági következménye; mélyreható („felforgató”) technológiai változások; új társadalmi, politikai mozgalmak és változások; ...). Ezért elengedhetetlenül fontos, hogy több lehetőséget is figyelembe vegyünk, amikor a globális környezetről gondolkodunk.

Az EU is különböző irányokba fejlődhet: a felismert kényszerek hatására jelentősen megerősödhet,² és ezzel egyrészt a jelenleginél befolyásosabb globális szereplővé – önálló pólussá vagy egy erős pólus meghatározó jelentőségű „pillérévé” – válhat, másrészt – az erősödés szükséges, de nem elégséges feltételeként – nagy valószínűséggel megváltozik az EU és a tagállamok közötti döntési jogkörök megoszlása, a döntés-előkészítési és a döntési módszerek rendszere. Egy másik lehetőség az időre-időre emlegetett két- vagy többsebességes EU kialakulása. Egy harmadik az ún. „nemzetállamok Európája”, ami az EU hatásköreinek és erőforrásainak érdemi korlátozásához, s ezzel az EU jelentéktelen, elhanyagolható erejű szereplővé válásához vezetne a világpolitikában és a világgazdaságban. Egy negyedik lehetőség a harmadikkal párhuzamosan bontakozhat ki: a gyengülő EU erős tagállamai nem tudják megakadályozni a gyengítésre törekvő belső erőket – vagy már nem akarják az EU-n belüli politikai csatározásokra pazarolni az idejüket és erejüket –, ezért egy új pólust

---

¹ Ezzel szemben Csillag István és Mihályi Péter azt állítja, hogy „Nem lesz új világrend!”. (Csillag és Mihályi 2026) [Feladat: A Külgazdaság 2025-ös körkérdésére adott válaszok beépítése]

² Ezt a lehetőséget tartja valószínűnek a magyar szerzők közül pl. Antalóczy és Sass (2026).

építenek a hasonló célokat és értékeket követő EU-n kívüli középhatalmakkal összefogva.

A fentiekből egyrészt az következik, hogy többszintű jövőképeket kell kidolgozni, akár bizonyos gazdasági ágazatok vagy technológiák lehetséges fejlődési irányait és azok gazdasági, társadalmi és környezeti hatásait kell elemeznünk, akár egy-egy EU tagország előtt álló fejlődési lehetőségek feltárása, gazdaságfejlesztési stratégiák megalapozása a feladat. Másrészt az is követelmény, hogy mind a globális, mind az EU-s szinten egymástól alapvetően eltérő jövőképeket kell alkotni. A tanulmány egy ilyen elemzési keret kidolgozására tett első kísérlet, ami természetesen nem a semmiből teremti meg önmagát, hanem létező, de ilyen módon eddig még nem kombinált elemekből építkezik. Ebből az is következik, hogy további érdemi munka szükséges egy meggyőző, jól használható elemzési keret kialakításához: egyrészt szakmai vitákon, több szaktudomány – a közgazdaságtan mellett többek között politológia, döntésemélet, szociológia, történelemtudomány, szociálpszichológia – képviselőit bevonva kell kiegészíteni, és ahol szükséges módosítani is, másrészt a „kísérlet és tévedés” módszerével, a gyakorlati alkalmazás – első körben „pilot” projektek – során szerzett tapasztalatokat kell beépíteni.

A 2. fejezet a módszert és az előzményeit mutatja be röviden, jelezve az egyes elemek és előzmények közötti fontos különbségeket. A 3. fejezet az egyes jövőképeket jellemzi. Nem írja le részletesen lépésről-lépésre, azon belül döntésről döntésre az odavezető utat, tehát a szó szoros értelmében ezek nem forogatókönyvek, hanem egy lehetséges jövőbeni állapotot leíró jövőképek, feltételezve, hogy már eljutottunk az adott lehetséges jövőbe. A 4. fejezet a többszintű jövőképekre alapozott elemzések előnyeit emeli ki.

A tanulmány célja annak bemutatása, hogy bizonyos gazdaságpolitikai vagy más szakpolitikai kérdések elemzéséhez hasznos – időnként elengedhetetlenül szükséges – a többszintű, eltérő jövőképekre támaszkodó módszer alkalmazása. Azt viszont mindig az adott elemzési feladat – és a rendelkezésre álló erőforrások – ismeretében lehet és kell meghatározni, hogy két, három, vagy négyszintű elemzés szükséges és lehetséges, illetve az egyes szinteken hány eltérő jövőképet érdemes kidolgozni és elemezni.

2. A módszer és előzményei

A nagyvállalati stratégiai tervezési gyakorlatban évtizedek óta alkalmaznak jövőképeket. Ezek sok esetben a „szokás üzletmenet” (business as usual, BaU)) folytatását vetítik előre, és ezen kívül valamivel kedvezőbb (optimistább), illetve kedvezőtlenebb (pesszimistább) változatokat vázolnak fel. Más esetekben alapvetően – minőségileg – eltérő jövőképeket dolgoznak ki a tervezők, és gondolják át az egyes jövőképeknek megfelelő stratégiai és taktikai lépéseket. Az elemzői konszenzus szerint ez utóbbi módszernek köszönhető, hogy a Shell tudott a leggyorsabban és legsikeresebben

alkalmazkodni az 1973-as olajválság következtében kialakult gyökeresen új helyzethez. (NN; Bentham 2014; Shell 2013)

A nemzetgazdasági költségvetések tervezése során is készítenek olyan forgatókönyveket, amelyek az ismert trendek folytatódását (BaU) feltételezik, illetve azokhoz képest kedvezőbb és kedvezőtlenebb változatokat vesznek figyelembe.³

Egy másik szakpolitikai területen, a tudomány-, technológia- és innovációpolitikai (TTI-politikai) stratégiák megalapozásához az 1980-as évektől kezdték alkalmazni először a technológia előrejelzés (technological forecasting), majd a technológiai előrettekintés (technology foresight) módszerét. (Grupp és Linstone 1999; OECD 1996; Martin 1996; Martin és Johnston 1999; Kuwahara 1999) A legtöbb esetben egyes technológiák és/vagy ágazatok lehetséges fejlődési irányait, ütemét és következményeit elemezték ezek a programok, azaz nem készültek átfogó, a nemzeti innovációs rendszer (NIR) egészének jövőjét felvázoló jövőképek. Az 1990-es évek végén egymástól függetlenül két országban is új elemekkel bővítették a korábban ismert, „szokásos” előrettekintési programokat. Egyrészt makró szintű elemzéseket is készítettek, azaz a NIR egészére is kiterjesztették az elemzést, másrészt eltérő jövőképeket dolgoztak ki. Mind a két országban, a Dél-Afrikai Köztársaságban és Magyarországon is, mélyreható politikai, társadalmi és gazdasági átalakulási folyamat zajlott, ezért volt szükség ezekre a módszertani újításokra. (Havas 2003; MM)

A nemzeti szintű előrettekintési programok mellett az EU szintjén is alkalmazzák a módszert (vagy annak egyszerűbb, gyorsabb és ezért olcsóbb változatát, amikor az érintett csoportok képviselőit nem vonják be a kiinduló helyzet elemzésébe, a jövőképek és az azokra alapozott szakpolitikai ajánlások kidolgozásába). (Burgelman et al. 2014; Weber et al. (eds) 2023; OO)

Az előrettekintés módszerét az utóbbi években a TTI-politika mellett egyre több szakpolitikai területen alkalmazzák, ezért el is hagyták a neve előtt a „technológiai” jelzőt. A gazdaságpolitikai elemzésekben is fontos eredményeket lehet elérni eltérő jövőképek kidolgozásával és a következmények alapos átgondolásával. Ezt a módszert használta Gulácsi Gábor és Kerényi Ádám a Magyarország és az EU közötti konfliktus lehetséges kimeneteinek és a gazdasági következmények elemzésére.⁴ (Gulácsi 2025; Gulácsi és Kerényi 2023)

Ha elfogadjuk azt a széles körben vallott nézetet, hogy korszakváltás közben vagyunk, azaz új világregend van éppen kialakulófélben, és az új világregend többpólusú lesz, akkor négy alapvetően eltérő jövőképet feltételezhetünk a pólusok kapcsolatát a középpontba állítva: i) az egymással egyébként vetélkedő pólusok érdemi mértékben, elkötelezetten együttműködnek a globális kihívások – pl. a klímaváltozás, radikálisan új

---

³ [Feladat: Ellenőrizni kell, hogy használtak-e minőségileg eltérő jövőképeket nemzetgazdasági stratégiák megalapozására valahol, valamikor.]

⁴ [Feladat: További példák?]

technológiák kialakulása és gyors terjedése, tömeges migráció (röviden: a polikrízis) és a mindezek következtében jelentkező mélyreható társadalmi, gazdasági és környezeti hatások – kezelésében, azaz eredményes, jól működő globális kormányzási rendszereket hoznak létre; ii) a pólusok fő mozgatórugója a rivalizálás, azonban hajlandóak korlátozott együttműködésre;⁵ iii) a pólusok „fényes elszigeteltségben” élnek egymást mellett; és iv) legalább egy pólus nyíltan ellenséges a többivel szemben. Az elemzés egyszerűsítése érdekében a tanulmány a iii) változatot nem tárgyalja,⁶ de a szakmai vita tanulságai alapján ezt is be lehet építeni.

Az EU is különböző irányokba fejlődhet, ezért a globális szintű multipoláris jövőképek mellett egy második szintű elemzés is szükséges: meg kell vizsgálni az egyes globális jövőképekben az EU lehetséges fejlődési irányait. A lehetséges kombinációk számának csökkentése érdekében a tanulmány EU lehetséges fejlődésének két változatát veszi figyelembe: a) az EU dinamikus, gazdaságilag erős, politikailag egységes, ezért a globális pólusok egyenrangú (respektált) félként fogadják el, így számolnak vele a stratégiai terveikben, így tárgyalnak vele; és b) az EU egésze és a tagországok többsége egyre inkább lemarad a világgazdasági versenyben, mert nem elég versenyképes, fontos politikai és geopolitikai kérdésekben megosztott, destabilizálódik, ezért összességében erőtlen, sebezhető szereplő a globális színen. Ideális esetben az EU erős, dinamikus és reziliens lesz, de ebben nem lehetünk biztosak, ezért figyelembe kell vennünk az EU világszintű pozíciójának esetleges gyengülését is. A bevezetésben említett további két jövőképet is lehetséges lenne a három vagy a négy globális jövőképpel kombinálni, de akkor tizenkét vagy tizenhat jövőképet kellene kidolgozni és elemezni. Ezt követné a harmadik szintű – pl. EU szintű ágazati vagy nemzetgazdasági jövőképek – jövőképek megalkotása és szakpolitikai elemzése, ami már-már kezelhetetlenné tenné a jövőképek halmazát. Különösen így lenne az akkor, ha valaki egy negyedik szinten is szeretne jövőképeket készíteni, pl. globális jövőképek, EU szintű jövőképek, a járműipar EU szintű jövőképei és a magyar járműipar jövőképei.

Ha az EU most kiválasztott két lehetséges jövőjét a három globális multipoláris jövőkép mindegyikében figyelembe vesszük, összesen hat jövőképet kapunk. (1. táblázat)

---

⁵ A „korlátozott mérték” jelentheti a globális problémák bizonyos körét, a részvevő pólusok számát, az együttműködési hajlam mértékét, illetve ezek bármilyen kombinációját; például, nem minden pólus vesz részt a globális problémák megoldásában, és a „kimaradók” nem akadályozzák ezeket az erőfeszítéseket; csak bizonyos globális problémák enyhítése érdekében működik együtt minden pólus; csak bizonyos, korlátozott mértékig működnek együtt a pólusok.

⁶ Ebben a jövőképben minimális mértékű, vagy nem is létezik a pólusok közötti kereskedelem, a tőke áramlása a kutatás-fejlesztési és innovációs együttműködés. Nem hoznak létre globális kormányzási mechanizmusokat a globális jellegű problémák enyhítésére, és így kizárólag a szerencsén múlik, hogy sikerül-e elkerülni a konfliktusokat és a pusztító válságokat.

1. táblázat: Hat kontextus jövőkép további szakpolitikai elemzésekhez

EU szint Globális szint	Elkötelezett együttműködés	Korlátozott együttműködés	Nyílt ellenségeskedés
Dinamikus, erős (reziliens) EU	A „Virágzás az együttműködésnek köszönhetően”	B „Respektált partner”	C “Elrettentő erőd”
Hanyatló, destabilizált, sebezhető EU	D „Hanyatlás az együttműködés ellenére”	E “Elhanyagolható partner”	F “Erőtlen uradalom”

Forrás: saját szerkesztés

A 2x3-as struktúrából adódó hat lehetséges jövő elemzése minden bizonnyal nagyobb erőfeszítést igényel, de árnyaltabb betekintést nyújt a harmadik szinten elemzendő egyes szakpolitikák lehetséges kontextusaiba, így ezeket a szakpolitikai stratégiákat és az ezekből levezethető szakpolitikai eszközök tervezését és bevezetését relevánsabb elemzésekkel lehet alátámasztani, több lehetőséget is figyelembe véve, szisztematikus és átlátható módon, szemben azzal az esettel, amikor nem elemezzük a globális és az EU szintű lehetséges kontextusokat.

Ez a többszintű jelleg különbözteti meg a tanulmányban kifejtett jövőkép „sorozatot” más, közelmúltbeli projektektől. A „több-pályás” forgatókönyv (multi-track scenario) fogalma, amelyet egy OECD projekt, a Global Scenarios 2035⁷ alkotott meg, a különböző országcsoportok autonóm fejlődési pályáinak gondolatát hangsúlyozza. Ezt az elképzelést osztják az Európai Bizottság SAFIRE-forgatókönyvei is,⁸ amelyek ehhez hasonlóan szinte autonóm jövőt feltételeznek, amikor a világ különböző régiói fejlődési pályáit vázolják fel.

A tanulmány jövőkép mátrixának globális dimenziója a „több-pályás” megközelítést három változatra bontja aszerint, hogy az országcsoportok – azaz a pólusok, amelynek tagja nem feltétlenül egymás szomszédai, vagy egymáshoz közeli országok – hogyan viszonyulnak egymáshoz: érdemi, elkötelezett együttműködést alakítanak ki, korlátozottan működnek együtt, vagy nyíltan ellenségeskednek.

A JRC, Joint Research Centre az Európai Bizottság 2021-es stratégiai előrettekintési jelentéséhez készített háttérjelentése,⁹ amely az EU nyílt stratégiai autonómiájának koncepciójára helyezi a hangsúlyt, kiemeli az EU és globális környezete közötti kapcsolatot, de nem különbözteti meg a globális és az uniós szintű, eltérő fejlődési

⁷ <https://search.oecd.org/economy/global-scenarios-2035-df7ebc33-en.htm>. A tanulmány a multipoláris világ fogalmát használja annak érzékeltetésére, hogy a pólusok a saját útjukat követik.

⁸ <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e436b4b6-fa50-11eb-b520-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-222702137>

⁹ <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC125994>

pályákat. Ez a tanulmány viszont abból indul ki, hogy ez a megkülönböztetés különösen fontos a jövőbeli uniós szakpolitikák és/vagy nemzeti szintű gazdaságpolitikák lehetőségeinek feltárása szempontjából, mivel a manőverezési tér a globális lehetőségektől és korlátoktól, valamint az uniós tagállamok közötti együttműködés típusától, jellegétől és intenzitásától függ.

A többpólusú világrend különböző típusainak áttekintése lehetőséget kínál arra is, hogy elgondolkodjunk az Oroszországgal, Kínával és az Egyesült Államokkal szemben képviselhető politikai álláspontokról és az alkalmazható szakpolitikai stratégiákról. Ez alapozhatja meg azt, hogy „jövőbiztos” uniós és/vagy nemzeti szakpolitikai stratégiákat dolgozzunk ki. Az EU például tudatos, átgondolt felkészülést végezhet az Oroszországgal szembeni tartós ellenséges viszonyra, valamint a korlátozott vagy érdemi mértékű, elmélyült együttműködésre az elkövetkező évtizedekben. Bár ez utóbbi 2026-ban nehezen elképzelhető, a hosszabb távon lehetséges változatok átgondolása érdekében ezt sem lenne helyes kizárni.

Ez az elemzési keret megkönnyíti annak felismerését is, hogy nagyobb hangsúlyt kell adni az EU biztonságának és ebből következően a kohéziójának is. Arra is felhívja a figyelmet, hogy az EU-nak határozottabb álláspontot kell képviselnie a különböző lehetőségek, a tényleges és potenciális belső feszültségek, valamint a külső fenyegetések és kihívások mérlegelésekor. Figyelembe véve, hogy a globális kapcsolatok hogyan alakulhatnak a három (vagy négy) eltérő világrendben, az EU-nak olyan álláspontot kell képviselnie, amely egyrészt reziliens a három (vagy négy) lehetséges jövőbeli világrend tekintetében, másrészt összeegyeztethető azokkal az alapvető értékekkel, amelyeket az EU védeni kíván. Ezek a döntések döntő hatással lesznek az EU és/vagy nemzeti szintű szakpolitikai stratégiákra is.

3. A jövőképek

3.1. A három multipoláris világ főbb közös vonásai és általános megjegyzések

A pólusok mindhárom kiválasztott világrendben egymástól független pályákon haladnak, miközben a pólusok közötti együttműködés és konfliktusok mértéke a különböző jövőképekben eltérő. A „jólét” kulcsfontosságú meghatározó tényezőivel (egyenlőség/egyenlőtlenség, véleménynyilvánítás szabadsága, az egyének állami megfigyelésének módja és mértéke stb.) kapcsolatos attitűdök jelentősen eltérnek az egyes országcsoportok között, amelyekből a különböző pólusok állnak. Így előfordulhat, hogy az egyik pólusban nagyok a társadalmi feszültségek és az egyenlőtlenségek, míg egy másikban a társadalmi egyensúlyra törekvő fejlődés élvez elsőbbséget. Ez valószínűleg tömeges migrációhoz vezetne az egyik pólusból a másikba (hacsak ezt erőszakkal nem akadályozzák meg). A bolygó környezeti korlátait – különösen a biológiai sokféleséget, az éghajlatváltozást, a talaj, a levegő és a víz minőségét – a különböző pólusokban figyelmen kívül hagyhatják, vagy tiszteletben

tarthatják, ami jelentős globális kihívásokat – vagy akár katasztrófákat – okozhat, további gazdasági, társadalmi és környezeti következményekkel. Ezeket a fontos kérdéseket a háromféle multipoláris világrendben jelentősen eltérő módon kezelik, akárcsak a kritikus erőforrásokhoz való hozzáférést.

Az állami szereplők, a vállalkozások, a nem-kormányzati szervezetek és az újonnan megjelenő nem-kormányzati szereplők ugyanazon jövőképben eltérő módon viselkedhetnek. A verseny és az együttműködés párhuzamosan is fennállhat (mind a pólusok között és belül, mind a különböző típusú szereplők között). A kutatás, a technológiai fejlesztés és az innovációs tevékenységek terén folytatott együttműködés (az együttműködéshez való viszony, valamint annak területei, csatornái és formái, továbbá a részvevő szereplők típusai) valószínűleg a különböző jövőképekben eltérő lesz. Végül az EU által a főbb kihívások és zavarok kezelésére alkalmazott tényleges módszerek a hat jövőképben eltérőek lehetnek, attól függően, hogy a különböző főbb szereplők (az Európai Parlament, a Tanács, a Bizottság, a nagyvállalatok, a nem-kormányzati szervezetek stb.) milyen mértékben tudják alakítani a napirendet és irányítani a döntések végrehajtásához szükséges intézkedéseket.

3.2 Érdemi együttműködésen alapuló, többpólusú világ

Ebben a világrendben a felmerülő globális kihívásokra tekintettel a pólusok komoly és eredményes erőfeszítéseket tesznek olyan globális kormányzási mechanizmusok létrehozására, amelyekkel a kritikus kérdések (klíma, biológiai sokféleség, migráció, az energia és más természeti erőforrásokhoz való hozzáférés, regionális konfliktusok stb.) kezelhetők (legalább enyhíthetők vagy meg is oldhatók). A fenntartható fejlődési célok (SDG-k) a politikai napirend legfontosabb pontjai minden pólusban. A bolygó környezeti határai minden (vagy a legtöbb) pólusban az összes főbb érdekelt fél számára komoly aggodalomra adnak okot. A vállalkozások aktív partnerek a pólusok közötti globális kereskedelemben, befektetésekben, K+F és innovációs tevékenységekben.

A) Virágzás az együttműködésnek köszönhetően: Erős, dinamikus EU egy érdemi mértékben együttműködő, többpólusú világban

Az EU politikailag és pénzügyileg elég erős ahhoz, hogy saját területén innovatív megoldásokkal kezelje a főbb társadalmi és környezeti kihívásokat, hatásos, eredményes TTI-politikák támogatásával, amelyek az EU és a tagállamok szintjei között, valamint a releváns szakpolitikai területeken átívelően vannak összehangolva. Ezek az erősségek és sikerek az EU-t vezető partnerré teszik a globális együttműködésekben, az EU tehát képes a napirendet alakítani. A globális együttműködés tovább erősíti az EU-t, kedvező feltételeket teremtve az EU saját erőfeszítéseire.

D) Hanyatlás az együttműködés ellenére: destabilizált EU egy érdemi mértékben együttműködő, többpólusú világban

Hanyatlása miatt az EU saját területén a jelentős társadalmi és környezeti kihívások közül csak néhányal képes megbirkózni. Ennek egyik fő oka az EU és a tagállamok szintje közötti, valamint az érintett szakpolitikai területek közötti gyenge összehangolás. Az EU szinte figyelmen kívül hagyható, gyenge érdekérvényesítési képességekkel rendelkező partner a globális együttműködésekben, és a belső gyengeségei miatt a kedvező globális keretfeltételeket is csak meglehetősen korlátozott mértékben tudja kihasználni.

3.3. Korlátozottan együttműködő többpólusú világ

Ebben a jövőképpen a világ különböző részein eltérő rendszerek és normák alakultak ki, és szilárdultak meg, ami egymástól függetlenül működő államcsoportokat hozott létre, amelyek azonban „tárgyalnak egymással”. A pólusok vezető hatalmai fokozatosan felismerik a nemzetközi együttműködés szükségességét (pl. súlyos katasztrófák esetén) a legsürgetőbb (és esetleg kevésbé erőforrás-igényes) problémák megoldása érdekében. Korlátozott multilaterális (globális) kormányzási mechanizmusok működnek ezeknek a gondosan kiválasztott kritikus kérdéseknek a kezelésére. Néhány ilyen probléma közös erőfeszítéssel végzett enyhítésében érezhető sikereket érnek el, csökkentve ezzel a súlyos konfliktusok valószínűségét. A legtöbb pólus országai tiszteletben tartják a bolygói bizonyos környezeti határait (nem mindet). A pólusok között van globális kereskedelem, befektetési, K+F és innovációs tevékenységeket folytatnak közösen, illetve egymás területén, de meglehetősen korlátozott mértékben.

B) Respektált (tiszteltben tartott) partner: Erős, dinamikus EU egy korlátozottan együttműködő többpólusú világban

Az EU politikailag és pénzügyileg elég erős ahhoz, hogy saját területén innovatív megoldásokkal kezelje a főbb társadalmi, gazdasági és környezeti kihívásokat, hatásos TTI-politikák támogatásával, amelyek az EU és a tagállamok szintje között, valamint a releváns szakpolitikai területeken átívelően vannak összehangolva. Ezeknek az erőfeszítéseknek az eredményeit azonban jelentősen csökkenti a globális együttműködés korlátozott jellege. Erősségei és sikerei miatt az EU fajsúlyos, tiszteltben tartott partner a globális együttműködésekben. Ugyanakkor nem elég erős ahhoz, hogy kiterjessze és intenzívebbé tegye a globális együttműködések, mivel a többi pólus elkötelezettsége eleve korlátozott.

E) Elhanyagolható partner: Destabilizálódó EU egy korlátozottan együttműködő többpólusú világban

Hanyatlása miatt az EU saját területén csak néhány jelentős társadalmi, gazdasági és környezeti kihívással képes megbirkózni. Az egyik alapvető ok az EU és a tagállamok szintje közötti, valamint a releváns szakpolitikai területek közötti gyenge

összehangolás. Továbbá az EU gyenge saját erőfeszítéseinek eredményeit tovább csökkenti a globális együttműködések korlátozott jellege. Belső gyengeségei miatt az EU még a korlátozott globális együttműködésekben is szinte figyelmen kívül hagyható, minimális érdekérvényesítési képességekkel rendelkező partner a globális együttműködésekben, nem tudja a számára fontos célok elérése érdekében alakítani a napirendet.

3.4 Ellenséges többpólusú világ

Legalább 1–2 erős pólus kívánja ráerőltetni értékeit (ideológiáit), politikai és társadalmi-gazdasági struktúráit másokra. Az expanzionista pólusok arra ösztönzik kedvelt vállalataikat, hogy behatoljanak más pólusok területére, és így aláássák azok pozícióját. Az egymással ellentétes ideológiák (politikai rendszerek) eleve teljesen megbénítják a globális együttműködést. Egyszerűen lehetetlen kezelni a globális kritikus kérdéseket. Ez egyre súlyosabb, jelentős konfliktusokat vált ki, nyílt ellenségeskedéshez vezetve (hideg és hibrid regionális háborúk; a totális [nukleáris] háború végzetes következményeit azonban mindenki tisztában van).

C) Elrettentő erőd: Egy erős, dinamikus EU egy ellenséges multipoláris világban

Az EU kénytelen a védelmi és biztonsági kérdésekre összpontosítani, a jelentős társadalmi, gazdasági és környezeti kihívásokra adandó válaszoktól elvonva az erőforrásait. Gazdasági ereje miatt elegendőek lehetnek a védelmi képességeinek jelentős javításához szükséges erőforrások, különösen, ha szövetségeket tud kötni más pólusokkal. Ez abban az esetben könnyebb lehet, ha csak egy pólus lép fel ellenségesen a többiekkel szemben.

F) Erőtlen uradalom: Gyenge, sebezhető EU egy ellenséges multipoláris világban

Az EU kénytelen a védelmi és biztonsági feladatokra összpontosítani, és így nagyrészt elhanyagolja a társadalmi, gazdasági és környezeti kihívásokat. Gyenge gazdasági teljesítménye miatt az erőforrások még a védelmi képességeinek jelentős javításához sem bizonyulhatnak elegendőnek. A problémákat első közelítésben enyhítheti, ha szövetségeket tud kötni más pólusokkal. Ez azonban kiszolgáltatottá teszi, alárendelt szerepbe kényszeríti az erősebb partnerrel szemben, aminek hosszabb távon szintén jelentős költségei, káros hatásai jelentkezhetnek. A szövetségkötéshez az is szükséges, hogy ne minden más pólus lépjen fel ellenségesen az EU-val szemben, felismerve az EU gyengeségét.

4. A többszintű kontextus jövőképek alkalmazásának előnyei

A többszintű jövőképek lehetőséget nyújtanak arra, hogy a politikai kontextusok összetettségét szisztematikus, strukturált és így átlátható módon mutassák meg a stratégiai tervezőknek és a döntéshozóknak. Definíciójukból adódóan azonban a

többszintű jövőképek összetettebbek és több elemzési erőfeszítést igényelnek, mint azok, amelyek csak egyetlen kormányzási szintet (pl. EU vagy nemzetállamok) vesznek figyelembe. Ezért az eddigi gyakorlatban többszintű jövőképeket sokkal ritkábban dolgoztak ki és alkalmaztak, mint az egyszintűeket. Az EU szintű és/vagy nemzeti szintű szakpolitikák, pl. a gazdaságfejlesztési stratégiák megalapozásához azonban mind a globális, mind az EU szintű kontextus kiemelt jelentőségű: i) hogyan alakulhatnak a globális kihívások (melyek azok a globális válaszokat igénylő főbb kérdések, amelyek várhatóan a politikai és szakpolitikai napirendre kerülnek az elképzelhető, lehetséges jövőben, és milyen típusú globális válaszok várhatók a különböző pólusoktól); és ii) milyen átfogó uniós kontextusban kell kidolgozni és végrehajtani az EU szakpolitikáit vagy a nemzeti szintű fejlesztési stratégiákat (pl. az EU helyzete a fontos globális szereplőkkel szemben; az EU-n belüli döntési mechanizmus, pl. a szakpolitikák összehangolása a különböző politikai területeken és kormányzási szinteken; az egyes szakpolitikák megvalósítására rendelkezésre álló források).

Ha a globális szinttel kezdjük, a három eltérő multipoláris világrendet leíró jövőkép rávilágít arra, hogy a globális koordinációs mechanizmusok – beleértve a globális piacokat is – nem működnek kielégítően azok számára, akik döntő befolyással bírnak a politikai, gazdasági, társadalmi és környezeti fejlemények alakulására, ezért inkább a saját útjukat járják. Ez az alapvető jellemző nem pusztán spekuláció; ez a valóság, amivel minden szereplőnek szembe kell néznie. Ezen jövőképek közül csak egy ír le olyan világrendet, amelyben a pólusok hajlandóak elkötelezetten, érdemi mértékben együttműködni a globális kihívások kezelésében, nevezetesen a biztonság és a béke, az energiahoz, más kritikus erőforrásokhoz és élelmiszerhez való hozzáférés, a környezet (éghajlat, talaj, levegő, víz, biológiai sokféleség) és a migráció kérdéseinek megválaszolásában, hogy csak a legfontosabbakat említsük. Ezek a kérdések a szakpolitikák és az államokon kívüli további szereplők döntéseinek hatékony összehangolásának erős szükségességét vetik fel globális szinten. A másik két multipoláris világban azonban az együttműködés vagy korlátozott a pólusok között, vagy nem csak hiányzik, hanem nyílt ellenségeskedés jellemzi a helyzetet. Kissé leegyszerűsítve azt állíthatjuk, hogy az EU-t az első típusú világrend feltételezése alapján hozták létre: a globális koordinációs mechanizmusok, különösen a globális piacok minden fontos szereplő számára elfogadható módon működnek. Most azonban az EU egy többpólusú, széthúzó világ valóságával szembesül, amelyben a legjobb esetben is csak korlátozott az együttműködés – jelenleg pedig nyílt ellenségeskedés is „beárnyékolja” a helyzetet, még hozzá közvetlenül a keleti határain.

Az EU a saját pályájától függően a különböző globális jövőképekben eltérő módon reagálhat ezekre az új realitásokra. A K+F és innovációs tevékenységeknek kiemelt szerepet kell játszaniuk a kihívásokra adott megfelelő válaszok megtalálásában, ezért a TTI-politikáknak foglalkozniuk kell ezekkel a kérdésekkel.

Az energiaügy példáján keresztül szemléltetve: az A) jövőképben az EU globális szinten hozzáfér az energiaforrásokhoz. Továbbá viszonylag nyugodt módon és ütemben – és erős partnerként – együttműködhet az összes jelentős globális szereplővel az energetikai K+F és innovációs együttműködések kialakításában és megvalósításában.¹⁰ A globális együttműködési projekt mellett az EU továbbra is folytathatja – és folytatnia is kell – saját energetikai K+F és innovációs stratégiájának megvalósítását. A D) jövőképben az EU továbbra is együttműködhet ezekben a kérdésekben a többi jelentős globális szereplővel, de gyenge pozíciója miatt nem képes befolyásolni a menetrendet: csak az erős globális szereplők által meghatározott szerepet játszhatja el. Mindkét esetben az együttműködésre irányuló energetikai K+F és innovációs (KFI) stratégiát főként éghajlati és gazdasági szempontok alakítanak. Az együttműködések valószínűleg mindkét esetben előnyösek lennének az EU számára, bár jelentősen eltérő mértékben, attól függően, hogy az EU mennyire képes befolyásolni a célok meghatározását és az eszközök megválasztását.

A B) jövőképben az EU energiaforrásokhoz való hozzáférése földrajzilag korlátozottabb. Továbbra is együttműködhet néhány jelentős globális szereplővel az energetikai K+F és innovációs együttműködések kialakításában és megvalósításában, de ezeknek az együttműködéseknek a hatóköre szűkebb, és az együttműködés kevésbé intenzív az A) jövőképhez képest. Az E) jövőképben az EU szerepe, és így az általa elérhető előnyök is korlátozottabbak, mint a B) és D) jövőképekben. A B) és E) jövőképekben az energetikai KFI együttműködések céljait elsősorban az éghajlati és gazdasági szempontok határoznák meg. E tényezők súlyát az határozná meg, hogy milyen jellegű korlátozott együttműködésekbe hajlandók belépni a globális partnerek. Valószínűleg kialakul egy „változó geometriájú” együttműködés; a pólusok különböző kombinációi különböző típusú együttműködésekben állapodnának meg (pl. a témák, az intenzitás és az együttműködés formái tekintetében), és ezek idővel valószínűleg változnak.

A C) jövőképben az EU csak azoknak a pólusoknak a területén fér hozzá az energiaforrásokhoz, amelyek nem ellenségesek vele szemben. Ebben a nyíltan ellenséges világrendben csak a szövetségeseivel tud együttműködni. Az energetikai KFI együttműködések hatókörét és intenzitását az ellenségeskedés jellege és területi vonatkozásai határozzák meg. Mivel az EU dinamikus, gazdaságilag és politikailag erős szereplő, a szövetségeseivel közösen alakítja az energetikai KFI céljait és a menetrendjét. Az F) jövőképben az EU szerepe, és így az általa elérhető előnyök is korlátozottabbak, mint a C) jövőképben. A C) és F) jövőképekben az energetikai KFI együttműködések céljait és eszközeit elsősorban biztonsági szempontok határozzák

---

¹⁰ A fő célkitűzések a következők lehetnének: új energiaforrások feltárása és kitermelése; új energiatermelési (átalakítási) technológiák, valamint az energia szállításának és tárolásának új módszereinek fejlesztése; az energiahatékonyság javítása minden felhasználói szektorban; a különböző típusú energiafogyasztók viselkedésének és attitűdjeinek, valamint a különböző szakpolitikai eszközök – többek között a szabályozás – hatásmechanizmusainak jobb megértése annak érdekében, hogy energiafogyasztási szokásaikat hatásosabban befolyásolják.

meg, háttérbe szorítva az éghajlati és gazdasági szempontokat. Ezen felül az összes érdekelt fél gyorsabb eredményeket vár a KFI tevékenységektől. Ez egyrészt azt jelenti, hogy az innovációs folyamatok szereplőire lényegesen nagyobb nyomás nehezedik, mint az A), B), D) és E) jövőképekben, másrészt viszont ezekre a tevékenységekre nagyobb pénzügyi források állnak rendelkezésre, más KFI tevékenységek finanszírozásának rovására.

A fent azonosított kritikus kérdések szorosan összefüggenek egymással. Csak hogy illusztráljuk ezek együttes alakulásának – egymásra gyakorolt hatásának – fontosságát, kezdjük újra az energia szempontjából. A rendelkezésre álló energiaforrások (típusaik) és az energiafelhasználás módja jelentős hatással van a környezetre (klímaváltozás, talaj-, levegő- és vízminőség, valamint a biológiai sokféleségre, pl. a növényeket beporzó rovarokra), és így az élelmezésbiztonságra (az élelmiszer-ellátás mennyiségére és minőségére) is. A biztonsági (geopolitikai) kérdések meghatározzák a földgázhoz való hozzáférést. Mivel a földgáz a műtrágyák egyik fő alapanyaga, ez a hatáslánc az élelmezésbiztonságra is jelentős következményekkel jár. Egy másik példa, hogy a biztonsági (geopolitikai) kérdések közvetlen hatással vannak az élelmiszer-ellátásra, pl. Oroszországból és Ukrajnából,¹¹ és így az élelmezésbiztonságra az EU-ban és másutt. Az éghajlatváltozás, a biztonság, valamint az élelmezésbiztonság (éhezés) könnyen tömeges migrációt válthat ki. Nyilvánvaló, hogy a TTI-politikákra gyakorolt, ezekből a kölcsönös hatásokból fakadó következményeket is figyelembe kell venni.

Az EU saját érdekei is jelentősen eltérnek a hat jövőképben, és így – szükségszerűen – eltérő hangsúlyt fektetne a saját erősségeinek önálló fejlesztésére, illetve különböző típusú együttműködések keresésére. A többféle jövő figyelembevételére elengedhetetlen előfeltétele a „jövőbiztos” szakpolitikai stratégiák – a kiemelt célok, a releváns szakpolitikai eszközök, valamint a szakpolitikai irányítási rendszerek és módszerek – kidolgozásának, vagyis olyan stratégiák alkotásának, amelyek a legtöbb lehetséges jövőben hatékonyak lennének.

---

¹¹ Más élelmiszerek esetében természetesen más exportáló országok (egy részük más földrészeken) játszanak meghatározó szerepet.

Hivatkozások

- Antalóczy K., Sass M. (2026): A bizonytalanság kora, *Külgazdaság*, **LXX** (1–2): 6–17, <https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.1-2.6>
- Bentham J. (2014): The scenario approach to possible futures for oil and natural gas, *Energy Policy*, **64**: 87–92, <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2013.08.019>
- Burgelman J.-C., Chloupková J., Wobbe W (2014): Foresight in support of European research and innovation policies: The European Commission is preparing the funding of grand societal challenges, *European Journal of Futures Research*, **2**: 55, <https://doi.org/10.1007/s40309-014-0055-4>
- Csillag I, Mihályi P. (2026): Nem lesz új világrend!, *Külgazdaság*, **LXX** (1–2): 52–58, <https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.1-2.52>
- Gulácsi G. (2025): A magyar gazdaság európai uniós perspektívái – a dezintegráció költségei és a visszailleszkedés hasznai, *Külgazdaság*, **LXIX** (11–12): 3–54, <https://doi.org/10.47630/KULG.2025.69.11-12.3>
- Gulácsi G., Kerényi Á. (2023): Magyarország elfordulása az Európai Unió derékhadától és az Unió válaszai, *Közgazdasági Szemle*, **LXX** (10): 1131–1172, <https://doi.org/10.18414/KSZ.2023.10.1131>
- Grupp H., Linstone H. A. (1999): National Technology Foresight Activities Around the Globe: Resurrection and New Paradigms, *Technological Forecasting and Social Change*, **60**: 85–94
- Havas A. (2003): Evolving Foresight in a Small Transition Economy, *Journal of Forecasting*, **22** (2–3): 179–201, <https://doi.org/10.1002/for.855>
- Havas A. (2008): Devising futures for universities in a multi-level structure: a methodological experiment, *Technological Forecasting and Social Change*, **75** (4): 558–582, <https://doi.org/10.1016%2Fj.techfore.2008.02.001>
- Kuwahara T. (1999): Technology Forecasting Activities in Japan, *Technological Forecasting and Social Change*, **60**: 5–14
- Lebel L. (2006): Multi-level Scenarios for Exploring Alternative Futures for Upper Tributary Watersheds in Mainland Southeast Asia, *Mountain Research and Development*, **26** (3): 263–273, [https://doi.org/10.1659/0276-4741\(2006\)26\[263:MSFEAF\]2.0.CO;2](https://doi.org/10.1659/0276-4741(2006)26[263:MSFEAF]2.0.CO;2)
- Martin B. R. (1996): Technology Foresight: A Review of Recent Government Exercises, *Science Technology Industry (ST) Review*, No. 17: 15–50
- Martin B. R., Johnston R. (1999): Technology Foresight for Wiring Up the National Innovation System: Experiences in Britain, Australia and New Zealand, *Technological Forecasting and Social Change*, **60**: 37–54
- OECD (1996): Special issue on Government Technology Foresight Exercises, *Science Technology Industry (STI) Review*, No. 17, Paris: OECD
- OECD (2021): Global Scenarios 2035: Exploring Implications for the Future of Global Collaboration and the OECD, Paris: OECD, <https://doi.org/10.1787/df7ebc33-en>

Shell (2013): 40 years of Shell scenarios, https://www.shell.com/news-and-insights/scenarios/what-are-shell-scenarios/_jcr_content/root/main/section_509167378/promo/links/item0.stream/1652289755448/a0e75f042fee5322b72780ee36e5ba17c35a4fc6/shell-scenarios-40yearsbook080213.pdf

Weber M., Wasserbacher D., Kastrinos N. (eds) (2023): *Foresight on Demand: "Foresight towards the 2nd Strategic Plan for Horizon Europe"*, Brussels: European Commission Directorate-General for Research and Innovation, <https://doi.org/10.2777/77971>